ННХ-ийн операторoop бэлтгэсэн мэргэжилтнээ хэрэгцээтэй газар нь байршуулан, мэдлэг мэргэжлийг нь ашиглах цаг нэгэнт иржээ.

Нисэгчгүй нисэх хэрэгслийг улсын хил хамгаалалтад ашиглах журам, тактик ажиллагааг болон хил зөрчин ирсэн нисэгчгүй нисэх хэрэгслийг устгах, түүнтэй тэмцэх журам, тактик ажиллагааг мөн Зэвсэгт хүчний Агаарын цэргийн салбаруудтай мэдээ мэдээлэл солилцох, харилцан ажиллах журам зэргийг шинээр боловсруулагдаж батлагдах "Хил хамгаалалтын дүрэм"-д оруулж өгөх нь зүйтэй байна.

УЛСЫН ХИЛ ХАМГААЛАЛТЫН ИНЖЕНЕР ТЕХНИКИЙН ХАНГАЛТЫН ТҮҮХЭН УЛАМЖЛАЛ

ахмад Т.Баяр-Эрдэнэ.Хилийн албаны сургуулийн
Инженер техникийн тэнхимийн ахлах багш,
Хил судлалын докторант.

Улсын хил хамгаалалтын инженерийн хангалтын түүхийг сөхөж харвал хүн гэдэг субъект нь өөрийнхөө аюулгүй байдал, эд хөрөнгөө гадны халдлагаас хамгаалахын тулд байрлаж, амьдарч буй объектынхоо гадуур хашаа, хайс, хэрэм босгохоос эхлэн улмаар эхлэн улмаар цааш тэлсээр үндэстэн, улс, эх орныхоо хил хязгаарыг хамгаалахад хүрсэн түүхэн туршлага бий бөгөөд үүний тод жишээ нь Чингис хааны үед цэргийн зориулалттай зэвсэг, техник, тэр дотроо инженерийн зориулалттай зэвсэглэлийн талаар тухайн цаг үедээ шилдэг гэж үзэхээр техникжсэн байсныг түүхийн хуудаснаа үлдээжээ.[10] Тухайлбал Монгол цэргийн жанжнууд урьдаар өндөрлөг газарт гарч холын бараа харан уул, усны байц, ирж, очих зам, харилцан хавсарч туслах дөт зам, зөөвөр, тээврийн ажиллагааг сонгодог байсан байна.[11] Чингис хаан болон түүний залгамжлагч нар өнөөгийн ертөнцөд хэн түрүүлж шинэ зэвсэг, техник технологи бүтээж түүндээ тохирсон цэргийн стратеги, тактикийг боловсруулна тэр тал ялах болно гэдгийг батлан харуулж байжээ[12] гэж эрдэмтэн Х.Шагдар, Ш.Арвай нар өөрийнхөө бүтээлд дурьдсан байдаг.

Эзэн Чингисийн их цэрэг байлдааны инженерийн хангалтын үүргийг гүйцэтгэдэг инженерийн цэрэгтэй байсан бөгөөд гүүр, далан барих, зам засах, худаг гаргах, их бууны сум бэлтгэх, галдан шатаах, дэлбэлэх, зэвсэг хэрэгслийг эзэмших, үүлэн шат ажиллуулах, өөрийн цэргийн хүрээнд халхавч, харуул босгох зэрэг үүргийг гүйцэтгэж байсан ба 1218 онд байгуулагдсан уг цэргийн анхны командлагч нь Цагаадай болжээ.[13]

Чингисийн цэргийн байлдааны инженерийн хангалтын үүргийг орчин үеийн байлдааны инженерийн хангалтын үүрэгтэй харьцуулсан хүснэгт.

[10]

[11] Эх орны манаа сэтгүүл. №4.УБ., 2007.

[12] Шагдар.Х. Монголчуудын аян дайн, цэргийн урлагийн түүх. I, II боть. УБ.2000

[13] Нямдорж.Д. "Улсын хил хязгаарын талаар Чингис хаанаас баримталсан бодлого сургамж" эрдэм шинжилгээний хурлын эмхтгэл. Чингисийн цэргийн дайн байлдааны инженерийн хангалт.УБ.2006

№	Чингисийн цэргийн байлдааны инженерийн хангалт	Орчин үеийн байлдааны инженерийн хангалт
	Цуваанд тагнуулын сэргийлэх, байлдаанд хянах постын үүрэг бүхий харуулаар инженерийн тагнуул хийлгэх	инженерийн тагнуул явуулах
	Гүүр, далан барих, зам засах	цэргийн хөдөлгөөн үйлдэх зам засах, гүүр барих
	Чулуу шидэгч их буу, харвуур, урвуур, чөдөр оньс, модон түншүүр, үүлэн шат ажиллуулах	саад эвдрэлд гарц, гарам төхөөрөмжлөх
	Суваг, шуудуу татах, ус голыг боох, шивээлэн хороолох, хориглолт зохион байгуулах	саад, эвдрэл байгуулах
	одоогийн ашиглаж байгаа явган цэргийн минийн уугал хэлбэр сөргөөг ашиглах	цэргийн байрлал районд минтэй эсэхийг шалгах, мингүйжүүлэх
	өндөрлөг газрыг сонгон авч командын байр хэлбэрээр ашиглан, байлдааны ажиллагааг зохион байгуулах	удирдлагын байр төхөөрөмжлөх
	худаг гаргах	усны эх булгийг эрж олох, ус хангалт зохион байгуулах
	гүүр бариулах, гатлалтын хэрэгсэл усан онгоц, завь, сал ашиглах	усан сааданд гарц, гарам төхөөрөмжлөх
	далдуур ажиллагаа, дүрсэлсэн болон санаатай төөрөгдүүлэлт хийх, төөрөгдүүлсэн мэдээлэл тараах	өнгөлөн далдлалт зохион байгуулах
	галдан шатаах, дэлбэлэх	ҮОХЗ-ийн хөнөөлөөс бие бүрэлдэхүүнийг хамгаалах
	инженерийн хангалтын үүрэг гүйцэтгэх техник хэрэгслээр хангах	инженерийн зэвсэг техник хэрэгслээр хангах

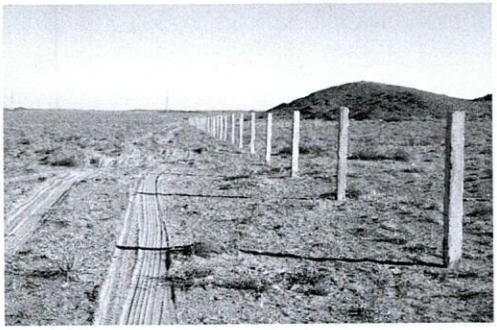

Улсын хил хамгаалалтын инженер-техникийн хангалтын арга хэмжээ нь улсын хил хамгаалалтын түүхийн тодорхой үе шатанд хилийн аюулгүй байдлыг хангах, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдлыг хангахад зохих үүргийг гүйцэтгэж ирснийг Хил хамгаалах байгууллагын хөгжлийн үе шатуудтай нягт холбоотойгоор авч үзэх нь түүний цаашдын хөгжлийг оновчтой тодорхойлох, шинэ бодлого, төлөвлөлтийг зохион байгуулахад зохих хувь нэмрээ оруулах нь мэдээж. Инженерийн хангалтын хөгжлийн түүхийг эрдэмтэн, судлаачид дараах байдлаар тайлбарласан байна. Үүнд:

Эхний шат 1933-1953 оны хоорондох үе. (Энд Хилийн цэрэг үүсэн бий болсноос хойш татан буугдах хүртэлх үеийг хамруулна). Энэ шатанд улсын хил хамгаалах мэргэжсэн байгууллага бүрэлдэн бий болж,

хилийн дагууд хилийн анги, салбарууд олноор байгуулагдан эх орноо харийн түрэмгийлэгчдээс хамгаалах, өвөг дээдсээс уламжлан ирсэн хилийн шугамыг хэвээр нь хадгалж үлдэх гэсэн ширүүн тэмцлийн үе байсан.

Энэ үеийн хилийн инженерийн хангалт нь ихэвчлэн хориглон хамгаалах шинж чанарыг агуулж байснаас хээрийн бэхлэлт байгууламж, хөнгөн маягийн инженерийн саад, хянах байруудыг гарын доорхи материал ашиглан байгуулах, өнгөлөн далдлалт, тактикийн шинж бүхий инженер-техникийн арга хэмжээнүүдээс голлон бүрдэж байв.

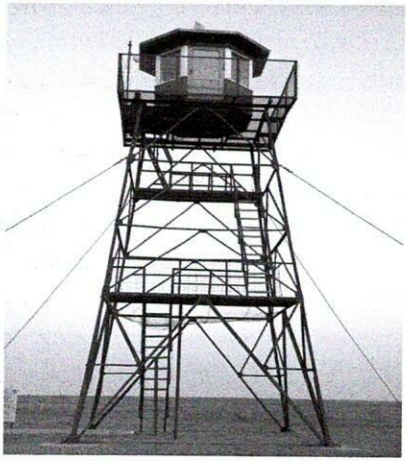

Энэ үед инженерийн мэргэжлийн бүрэлдэхүүн, зэвсэглэл, тусгай зориулалтын техникгүй, инженерийн эд хогшил гэх юмгүй шахам байжээ. Зүүн хязгаарын хилийг хамгаалж байсан хилийн заставууд нь дунджаар 20 орчим километр хэсгийг хариуцан хамгаалж байсан ба хамгаалалттай хэсгийн гүн нь 15-20 км буюу ойролцоогоор 300-400 хавтгай дөрвөлжин км нутаг дэвсгэр ноогдож байжээ.

Түүхийн энэ шатанд хил хамгаалалтыг зохион байгуулж байсан онцлог нь ардын хувьсгалт цэргийн анги, тэдгээрийн харьяа салбаруудын хүчээр улсын хилийг хамгаалж байсан ба хилийн отряд, заставууд нь хилийн шугамын ойролцоо байрлан ардын журамт цэргийн дэмжлэг, туслалцаатайгаар хил манах, сэргийлэн хамгаалах холимог хэлбэр, тогтолцоог ашиглаж байжээ.

Онцгой чиглэлүүдэд хил хамгаалалтыг бүхлээр нь ерөнхий цэргийн ангиудын мэдэлд өгч байжээ. Монгол Улсын баатар С.Төмөрбаатар гуайн дурсан ярьснаас тухайн үед авч хэрэгжүүлж байсан инженерийн арга хэмжээг дараах байдлаар тоймлон ойлгож болохоор байдаг.

Үүнд "...Халхын голоор явганаар болон мориор гатлаж болох 23 газар байдаг. Хамардавааны чиглэлд бургасанд зэвсэглэсэн бүлгүүдийг нууж болохуйц 20-иод булан тохой байдаг. Халхын голд эрт цас орж, орой хайлдаг нь мөр шалгах байгалийн толь болдог байсан. Бид улсын хилийг эргэж явахдаа дайсан этгээд хил давж орсон эсэхийг нягт шалгана. Эсрэг талд нууцаар хяналт хийж болох овоо, нууц байруудыг өргөн ашигладаг байлаа" гэж дурссанаас үзвэл инженерийн байгууламжийн талаар төдийлөн нарийн ойлголтгүй шахам байсныг гэрчилнэ..

Дараагийн шат (1967-1990 он ХХБ дахин байгуулагдахаас эхлээд Ардчилсан хувьсгалын ялах үе). Улсын хил хамгаалах албыг дахин байгуулж, удирдлага зохион байгуулалт, хангалтын хувьд цоо шинээр бүрдүүлж, орчин цагийн хил хамгаалах албаны

бат суурийг тавьсан үе юм.

Түүхийн энэ хугацаанд МУ-ын хил хамгаалалтын онолын үндэс бүрэлдэн, эрх зүйн үндсэн бичиг баримтууд бий болж, хил хамгаалах мэргэжлийн өндөр бэлтгэлтэй удирдах бүрэлдэхүүнийг ЗХУ-д олноор бэлтгэж эхэлжээ.

Энэ үед манай орны улсын хил хамгаалалтад тухайн цаг үеийн дэвшилтэт техник технологи идэвхитэй нэвтэрч эхэлсэн нь улсын хил хамгаалалтыг зарчмын хувьд цоо шинэ агуулга, хэлбэрээр зохион байгуулах нөхцлийг бүрдүүлжээ.

Улсын хилийн инженерийн хангалтын үндсэн үүрэг нь хилийн шугамын явалтыг газар орон дээр тогтоон тэмдэглэх, хилийн шугамыг арчлан хамгаалах, хяналтын иж бүрэн байгууламжуудыг шинээр бий болгох, хилийн замын сүлжээ, инженерийн төрөл бүрийн саад, хилийн отряд, заставуудын хориглолтын байгууламжуудыг бий болгох явдал байсан ба хил хамгаалалтын зарим техник хэрэгслүүд цоо шинээр нэвтэрч эхэлсэн үе юм.

Энэ хугацаанд хилийн анги бүрт инженерийн мэргэжлийн салбарууд байгуулагдан, улмаар 1993 онд ХЦ-ийн түүхэнд анхны инженерийн мэргэжлийн ангийг Багануурт байгуулсанаар улсын хилийн инженер-техникийн хангалтын систем цоо шинээр бүрэлдэн бий болж, тэр чиглэлийн мэргэжлийн боловсон хүчнээр хангагдаж эхэлжээ.

Энэ талаар доктор, профессор Ш.Арвай дурсан тэмдэглэхдээ: "... улсын хил хамгаалалтад зайлшгүй шаардлагатай зэвсэглэл, техник, материал хэрэгслийн захиалгыг тав, таван жилээр гаргаж, зохих журмаар гэрээ хэлцэл байгуулан, хилийн цэргийг хүссэн, шаардсан хэмжээгээр зэвсэглэж, техникжүүлсэн юм" гэвч цааш нь хэлэхдээ "...ЗХУ-аас дурдсан хугацаанд 3000 гаруй техник, 20 мянга гаруй нэг бүрийн болоод бүлгийн зориулалттай зэвсэг, мөн барилга орон сууц зэрэг олон зуун эд хэрэгслийг нийлүүлэв" гэжээ.

Түүнчлэн Хил хамгаалах байгууллагын боловсон хүчнийг бэхжүүлэхэд ЗХУ-аас өндөр боловсролтой, дадлага туршлага бүхий хилчин офицер-мэргэжилтнүүдийг олноор ирүүлж хилийн отрядууд, нисэх, тагнуул, холбоо, ар тал, инженер, техникийн чиглэлээр арга зүйн туслалцаа, дэмжлэг үзүүлж байжээ.

"Улсын хилд 3000 шахам километр урттай инженерийн торон саад байгуулж, 200 гаруй инженерийн хийцтэй худаг, уст цэг, нисэх онгоцны арав шахам, нисдэг тэрэгний 200 гаруй хээрийн буудлыг байгуулж байсан" гэж дурсан бичсэнээс үзвэл Хил хамгаалах байгууллага, хилчид, тэр дотроо хилчин-инженерүүд зөвхөн төсвийг хэрэглэгч байгаагүй харин өөрт ноогдуулсан алба, үйл ажиллагаагаа нэр төртэй биелүүлэхийн зэрэгцээ материал баялгийг бүтээдэг, эх орныхоо хөгжил цэцэглэлт, тэр дотроо хил орчмын нутаг дэвсгэрт хил хамгаалалтын дэд бүтцийг бий болгох талаар үнэтэй хувь нэмрийг оруулжээ.

Багануурын хилийн инженерийн 0252-р ангийн 35 жилийн ойн түүхэн номд "Тус анги байгуулагдсан цагаасаа 321,6 км шороон замыг шинээр байгуулж, 115 ширхэг хяналтын

цамхагийг шилжүүлэх, засварлах арга хэмжээ авч, 6 ширхэг төмөр цамхагийг дотооддоо өөрийн хүчээр үйлдвэрлэн хилийн шугамд хүргэж ашиглалтад оруулсан бол 185 яндант худагт засвар хийж, 794 км өргөст утсан хашааг байгуулахын зэрэгцээ 395 мянга гаруй торны шонг бэлтгэн газар дээр нь хүргэжээ" хэмээснээс үзвэл хилийн дэд бүтцийг хангахын төлөө их ажил хийж байжээ.

Энэ бүхэнд хилийн отрядуудын бүтцэд байсан инженерийн алба, мэргэжлийн салбарууд, инженерийн ангийн оролцоо ч туйлын их байсныг мартахын аргагүй юм. Тухайлбал, хилийн 0184-р ангийн инженерийн албаны дарга, хошууч Д.Адьяасүрэн, хошууч Д.Дэмбэрэл нарын удирдсан албаны боловсруулсан МХЗ гэхэд Хилийн цэргийн хэмжээнд ямагт үлгэр жишээ болохуйц, үнэхээр л толь мэт байдаг байсныг санахад бахархалтай.

Инженерийн ангийн хүчээр Халхын гол, Хэрлэн, Булган зэрэг томоохон голууд дээр өөрсдийн зураг төслөөр 50-200 м хүртэл урттай гүүрийг байгуулж байсан нь өнөө хэр үр дүнтэй ашиглагдсаар байна.

Энэ үед урд тогтоон, тэмдэглэгдсэн улсын хилийн шугамыг хоёр талын гэрээ, хэлэлцээрийн дагуу хамтран шалгах анх удаагийн шалгалтыг Монгол-Хятадын хилийн хэсэгт явуулж, 23 баганыг сэргээн засварлаж, 474 туслах чанартай тэмдэг шинээр босгож, хилийн шугамын уртыг хамтран шалгасны эцэст нийт 1113 тэмдгээр тэмдэглэснээр хилийн хоёр тэмдгийн хоорондох зай 4,2 км хүртэл богиносч, баганаудын хоорондох орон зайн нягтрал эрс сайжирч, үзэгдэх болмж харьцангуй дээшилжээ.

Харин хойд хилд 1976-1978 оны хооронд Монгол-Оросын хилийн шугамыг тогтоон тэмдэглэх ажлыг явуулсанаар 1925 тэмдэг босгож, хилийн шугамын нийт урт нь 3485 км болжээ. Хөрш орнуудтай хилийн дэглэм, хилийн асуудлыг харилцан шийдвэрлэх, иргэд харилцан зорчих талаар Засгийн газар хоорондын гэрээ, хэлэлцээрийг байгуулжээ.

Манай улсын хилийг 1962 онд БНХАУ-тай, 1958 онд ЗХУ-тай албан ёсоор тогтоон тэмдэглэж, 1973 онд хилийн тухай анхны хууль батлагдаж, хил хамгаалалтын дүрэм, бусад холбогдох зааврууд зэрэг эрх зүйн үндсэн бичиг баримтууд боловсруулагдан, Хилийн цэргийн бүтэц, зохион байгуулалт бэхжиж, улсын хил хамгаалалтын онолын суурь тавигдсан түүхэн үетэй улсын хилийн инженерийн хангалтын хөгжлийн хоёрдох шат буюу оргил үе нь холбогддог .

Гуравдах шат. 1990-оноос хойших үе. Дэлхий нийтийг хамарсан даяаршил, хоёр туйлт нийгмийн тогтолцоо солигдож, чөлөөт ардчилсан зах зээлийн нийгэмд шилжсэн үеийг хамруулан авч үзэж байна.

Энэ үед ЗХУ задарч, улс үндэстэн бүр өөрийн улс орныхоо аюулгүй

байдал, хил хязгаарын асуудлаа бие даан шийдвэрлэх болсон улс төр-эдийн засгийн томоохон хувьсал эрчимтэй явагдаж байна.

Хангалтын найдвартай эх үүсвэр, хүний нөөцийн сургалт бэлтгэлийн уламжлалт тогтолцооноосоо салсан ХХБ нь түүхийн энэхүү шинэ орчинд улсын хилийг хамгаалах өөрийн гэсэн үзэл баримтлал, онол, арга тактикаа үүссэн нөхцөл байдалд зохицуулан шинээр авч үзэх зайлшгүй шаардлагатай тулгарсан.

Урд нь бүрэлдэн бий болсон хил хамгаалалтын онолыг цаг үед нь зохицуулан өөрчлөх алхамыг ХХБ-аас богино хугацаанд шийдвэрлэж чадсан ч хилийн инженерийн хангалтын асуудалтай холбоотой үйл ажиллагаа өнөө хэр төдийлөн зөв голдрилдоо хараахан орж амжаагүй, хоцрогдсон хэвээрээ үргэлжилсээр байна.

Өнөөдөр улсын хилийг харьцангуй бага хүчээр, эдийн засгийн хувьд бага зардлаар хамгаалах гэсэн зорилгыг хэрэгжүүлж, хугацаат цэргийн албаны бүрэлдэхүүний тоог бууруулж, мэргэжлийн цэргийн чиг хандлага бүхий гэрээт цэргийн албаны бүрэлдэхүүнд тулгуурлан, улсын хилийг газар орны онцлогт нь зохицуулан ялгавартайгаар бүсчилсэн байдлаар хамгаалах хандлагыг Төрийн хилийн бодлогын нэг чиглэл болгон ажиллаж байна.

Социалист системийн үед бий болгосон хил хамгаалалтын инженерийн нөөцийг нэгэнт зарцуулж дууссан, улсын хилийн төхөөрөмжлөл нь өнөөгийн шаардлагаас хол хоцорсон, улсын хил хамгаалалтад зайлшгүй шаардлагатай техник хэрэгсэл, эд зүйлийг зах зээлээс олж нийлүүлэх, худалдан авахад гарах зардал нь улам бүр нэмэгдэж байгаатай холбоотойгоор улсын төсвийн хараат байдалд орж, техник технологийн шинэчлэл удаашрах хандлагатай байгаа нь дотоодын нөөц бололцоогоо аль болох ашиглах, урд нь байгуулсан инженерийн байгууламжуудаа сэргээн засварлах, шилжүүлэн байрлуулах, зориулалтыг өөрчлөх, хүчитгэх зэргээр ашиглалтын боломж, бололцоог нэмэгдүүлэх шаардлагыг зүй ёсоор тавигдаж байна.